

Role církví a význam religiozity v následné péči o propuštěné vězně:

Vyhodnocení dvouletého výzkumného projektu

PhDr. Andrea Beláňová, Ph.D. (Sociologický ústav AV ČR, v. v. i.)

Úvod

Předkládaná zpráva je závěrečným výstupem z projektu „Role církví a význam religiozity v následné péči o propuštěné vězně“ realizovaného pod záštitou Akademie věd ČR (7/2018 – 6/2020). V českém prostředí se jedná o explorativní studii, která se zabývá dosud nedostatečně prozkoumanou problematikou vztahu religiozity a (post)vězeňského prostředí. Tato závěrečná zpráva referuje o výsledcích a dosavadních výstupech projektu.

Cílem projektu bylo rozšířit vědomosti o specifické roli religiozity během návratu z vězení na svobodu. Dílčím cílem pak bylo vyhodnocení identity a kompetencí kaplana v českém vězeňském systému ve vztahu k postpenitenciární péči. Oproti původnímu plánu se ukázalo jako podstatné porozumět roli religiozity rovněž v prostoru věznic, neboť i zde jde o takřka neprobádané téma. Zároveň spolu obě oblasti – religiozita ve vězení a po propuštění – úzce souvisí. Záběr projektu byl tedy podstatně rozšířen, aby bylo možné zachytit širší kontexty tématu.

V rámci projektu byla navázaná cenná spolupráce s Vězeňskou duchovenskou péčí (dále VDP), Mezinárodním vězeňským společenstvím (dále MVS) a celou řadou dalších subjektů i jednotlivců aktivních v oblasti duchovního působení v české (post)vězeňské péči. Autorka je velmi vděčná za otevřenost a důvěru všech informantů a věří, že tato plodná spolupráce se bude rozvíjet i do budoucna dle aktuálních možností všech zúčastněných. Projekt dále těžil z aktivní kooperace s odborníky z IKSP a také z mezinárodní spolupráce s experty z Department of Criminal Justice (UNLV), kteří se podíleli i na některých publikačních výstupech.

Realizace výzkumu

Výzkum probíhající mezi lety 2018–2020 sestával především z kvalitativního přístupu, proběhla však také dvě menší dotazníková šetření. Výsledky jsou shrnuty v další části této zprávy. Jsou představeny dle čtyř relevantních tematických okruhů: (1) role religiozity a víry ve vězeňském prostředí, (2) role českého vězeňského kaplana a dobrovolníků, (3) význam religiozity po propuštění a (4) role církví v postpenitenciární péči.

Kvalitativní část. Celkem bylo provedeno dvacet sedm terénních pozorování a šedesát individuálních rozhovorů. Před samotným sběrem dat byl vytvořen základní přehled přítomnosti religiozity v českém (post)vězeňském prostředí a navázány klíčové kontakty. Samotná data byla získávána několika způsoby. V první řadě šlo o polostrukturované rozhovory s vězeňskými kaplany, dobrovolníky a řediteli zařízení postpenitenciární péče, použity byly ale i neformální rozhovory s klienty zkoumaných služeb. Dále byla data doplněna o rozhovory s církevními koordinátory péče o vězně a propuštěné, sociálními pracovníky v dané oblasti (např. kurátory z oddělení sociální prevence), pracovníky neziskových organizací a dalšími osobami s relevantním vztahem k tématu (např. členové komise pro podmíněčné propuštění, zástupce Islámské nadace, dobrovolníci z řad Svědků Jehovových apod.). Většina rozhovorů nebyla nahrávána, ale pouze zaznamenána formou terénních poznámek. Do korpusu takto vytvořeného textového materiálu byla pro analytické účely dále zařazena data pocházející z terénních poznámek z prostředí věznic, návštěv zařízení následné péče a akcí vztahujících se k tématu (např. každoroční setkání věřících bývalých i současných vězňů jedné konkrétní věznice, metodické kaplanské semináře apod.). V neposlední řadě data pochází také z psaných materiálů (webové stránky, oficiální dokumenty, interní publikace a nařízení). Ve všech případech byla samozřejmostí důkladná anonymizace dat.

Kvantitativní část. První dotazník byl distribuován pouze v tištěné podobě ve třech vlnách během podzimu 2018. Vyplnilo jej celkem 35 kaplanů a kaplanek, 19 dobrovolníků a dobrovolnic a 1 bývalý kaplan. Druhé šetření tvořil čistě elektronický dotazník, který v roce 2019 vyplnilo 44 respondentů z řad Maltézske pomoci, VDP, MVS, diecézních charit a dalších spolků (Za Branou, Na svobodě, PRAK, Write a Prisoner). Výsledky obou dotazníků jsou stručně představeny v této zprávě, detailně jsou pak popsány v níže uvedených publikačních výstupech.

Dosavadní publikační výstupy projektu a medializace tématu

Odborné publikace:

Beláňová, A. & Trejbalová, T. (2020). „Prvních deset let jsem si s personálem netykal.“ Pozice kaplana v české věznici.“ *Sociológia – Slovak Sociological Review*, 52(1), 5–23.

Dostupné na: <https://www.sav.sk/journals/uploads/01300949Belanova%201-2020.pdf>.

Beláňová, A., Trejbalová, T. & Reed, S. „We cannot be too spiritual; we get government funding”: Communicating Christianity among Czech re-entry faith-based organizations. Přípravuje se k publikaci.

Církevní tisk:

Beláňová, A. (2020). Kdo je vlastně kaplan? Sociologické mapování. *Universum*, 1, 26–30.

Výzkumné zprávy:

Beláňová, A. & Trejbalová, T. (2019). Role církví a význam religiozity v následné péči o propuštěné vězně: Vyhodnocení dotazníku určeného ke zjišťování potřeb duchovních pro zvýšení kvality postpenitenciární péče. Sociologický ústav AV ČR, 16 s. Dostupné na <https://www.soc.cas.cz/publikace/role-cirkvi-vyznam-religiozity-v-nasledne-peci-o-propustene-vezne-vyhodnoceni-dotazniku-0>

Beláňová, A. & Trejbalová, T. (2019). Role církví a význam religiozity v následné péči o propuštěné vězně: Vyhodnocení dotazníku určeného pro dobrovolníky dopisující si s vězni. Sociologický ústav AV ČR, 14 s. Dostupné na <https://www.soc.cas.cz/publikace/role-cirkvi-vyznam-religiozity-v-nasledne-peci-o-propustene-vezne-vyhodnoceni-dotazniku>

Odborné konference:

Trejbalová, T., Beláňová, A. & Troschynski, E. I. Religiosity and Prisoner Re-Entry Care Services in the United States and the Czech Republic. *Western Society of Criminology Annual Conference*. Honolulu, 7. – 9. února 2019.

Beláňová, A., Trejbalová, T. & Kelly, B. Faith-based organizations focused on ex-prisoners and their local impact in the Czech Republic. *International Colloquia on the Changing Religious Landscape of Europe [11th Meeting of European Geographers of Religion]*. Praha, 27. – 28. června 2019.

Beláňová, A., Kelly, B., & Trejbalová, T. Being a Prison Chaplain in a Godless Country: An Exploration of the Czech Correctional Chaplaincy. (Konferenční plakát.) *American Society of Criminology Annual Meeting*. American Society of Criminology, San Francisco, 14. listopadu 2019.

Beláňová, A. & Trejbalová, T. Islam in Czech Prisons: A New Challenge for Prison Chaplains. *Western Society of Criminology Annual Conference (WSC)*, Phoenix, 6. – 8. února 2020.

Veřejné přednášky

Beláňová, A. Religiozita, stárnutí a péče o propuštěné vězně. *Seminář „Stárnutí ve vězení“* (Česká společnost pro gerontologii, MVS a MPSV). (5. 11. 2019, Praha)

Beláňová, A. Český vězeňský kaplan: Sociologický pohled. *Porada vězeňských kaplanů*. (6. 11. 2019, Přední Labská)

Beláňová, A. Český vězeňský kaplan: Mezi třemi světy. *Sociologický večer FSV UK*. (13. 11. 2019, Praha)

Beláňová, A. Kdo je vlastně kaplan? Sociologické mapování. *Studijní den České křesťanské akademie*. (15. 1. 2020, Praha)

Medializace:

Beláňová, A., Zvolánek, P. & Hluchý, J. „25 let Vězeňské duchovenské péče.“ Události Komentáře, Česká televize. (26. 9. 2019).

Dostupné na:

<https://www.ceskatelevize.cz/porady/1096898594-udalosti-komentare/219411000370926/video/722726>.

Beláňová, A. & Kočnar, P. „Duchovnost za dveřmi vězeňských cel.“ Rádio Wave, pořad Hergot. (1. 12. 2019).

Dostupné na:

<https://wave.rozhlas.cz/duchovnost-za-dvermi-vezenskych-cel-nabozenstvi-prinasi-do-veznic-neco-uplne-8117725>.

Výsledky projektu

1. Role religiozity a víry ve vězeňském prostředí

V České republice bylo provozování duchovenské služby ve věznicích obnoveno po roce 1989. Roku 1994 byla založena **Vězeňská duchovenská péče (VDP)**, která od roku 1998 sdružuje kaplany a dobrovolníky jako dobrovolný nadkonfesijní spolek. Její působení je jasně vymezené zákonem, a to dle ust. § 7, zákona č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů. V České republice splňuje oprávnění k výkonu zvláštních práv sedmnáct subjektů, kterým je umožněno vykonávat duchovenskou službu v místech výkonu vazby, trestu odnětí svobody a zabezpečovací detence.

Zatímco v mezinárodním prostředí je téma religiozity ve věznicích jedním z běžných témat výzkumu, v českém kontextu jde o **téma zkoumané velmi ojediněle**. Zabývá se jím jen minimum odborných studií (Váně & Dirga 2016, Váně & Dirga 2020), případně kratších kapitol v knihách (Martinek 2016) nebo interních církevně orientovaných dílčích prací (Jůzl 2011, Kýr 2013, Pivoňka 2018).

Zahraniční výzkumy v této souvislosti kladou důraz především na **přínosy náboženských programů pro odsouzené**. Účast na náboženských programech může odsouzeným poskytovat určité výhody, např. může některým jedincům usnadňovat přizpůsobení se vězeňskému prostředí, podporovat prosociální chování a práci s pocity viny a ztráty (Becci & Dubler 2017, Johnson 2011, O'Connor 2004a, Thomas & Zaitzow 2006). Je přitom potřeba mít na mysli, že důvody účasti na těchto programech mohou být různé. V zásadě můžeme rozlišit upřímné a neupřímné důvody k účasti (Dammer 2002): zatímco upřímně motivovaní hledají životní nasměrování a naději, neupřímně motivovaní se snaží získat výhody a zdroje. Oba typy motivací můžeme vysledovat i v českých věznicích. Zde prezentovaný výzkum ovšem ukazuje, že vzhledem k nízké společenské prestiži náboženství v České republice přicházejí na náboženské programy především ti odsouzení, kteří mají o téma skutečný zájem a cítí se na programech dobře, přestože někdy musí čelit posměchu ze strany spoluvězňů.

Podle dostupných informací disponuje v současnosti každá česká věznice prostorem, který je využíván jako **vězeňská kaple**. Ačkoliv se jedná o prostory vzniklé mnohdy improvizací, stěžejní je v kontextu vězeňského prostředí kontrast s ostatním vybavením věznice. Výsledky tohoto projektu ukazují, že pravidelná účast na skupinovém programu v kapli může mezi odsouzenými vytvářet pocity sounáležitosti, důvěry a solidarity, jež jsou v rámci pobytu ve vězení spíše netypické. V této souvislosti je také důležité zmínit, že jediné vysokoškolské studium umožněné odsouzeným probíhá ve spolupráci s Katolickou teologickou fakultou Univerzity Karlovy. Tříletý obor Teologické nauky je možné studovat z věznice Ruzyně.

Religiozita nachází v českých věznicích místo i mimo své oficiální a institucionalizované formy. Nejvýraznějším zástupcem takového proudu založeného na dobrovolnictví je Mezinárodní vězeňské společenství (MVS), aktivní v České republice od roku 2011. Hlavním deklarovaným posláním MVS je doprovázení propuštěných (mentoring, klub Dvě ryby), ale soustředí se také na duchovní podporu ve věznicích (program Věžňova cesta) a práci s rodinami a dětmi odsouzených (Zacheův strom, Andělský strom, Andělský kemp). Zástupci MVS udržují různorodé vztahy s VDP, od občasných neshod po spolupráci (např. společný projekt METANOIA II, který obdržel cenu ministra spravedlnosti za rok 2018). Asi od roku 2000 se Scientologická církev pokouší prosadit pod hlavičkou organizace Criminon v českých věznicích program Cesta ke štěstí. Je také možné zmínit praktiku tzv. mindfulness, uváděné do českých věznic okolo roku 2017 prostřednictvím programu MBSR (Mindfulness-Based Stress Reduction) a dále nedávnou snahu hnutí Falun Gong distribuovat v českých věznicích vlastní publikace (*Falun Gong*, Li Hongzhi, 2016).

Specifickou kapitolou je **přítomnost islámu** ve věznicích. Počet muslimů v českých věznicích sice zatím není nijak statisticky významný, při nedostupnosti imáma ale bývají odsouzení muslimové delegováni do kompetence kaplana. Většina vězeňských kaplí ve svém výčtu duchovní literatury nabízí i Korán (většinou v arabštině) a kaplani potvrzují, že pokud se objevil zájem ze strany muslimů, byli schopni jim nabídnout uspokojující odpovědi či aktivity. Někdy se muslimové účastní i společného čtení Bible a kaplan jimi bývá bez problémů akceptován jako křesťanská duchovní autorita. Vedeny jsou též osobní rozhovory, kaplan může být prostředníkem při vyjednávání muslimské stravy nebo obstarávání objektů potřebných k modlitbě (koberec, olej) skrze Islámskou nadaci.

2. Role českého vězeňského kaplana a dobrovolníků

Podle zjištění tohoto výzkumu je **kaplan téměř výhradním zástupcem religiozity v českém vězení**. V době dokončování této zprávy celkově působí v českých věznicích 52 kaplanů a kaplanek z 12 církví, přičemž necelá polovina je tvořena zástupci Římskokatolické církve (údaje za VDP). V této souvislosti je důležité zdůraznit, že vězeňská duchovní služba je v českém prostředí doposud definována pouze **v křesťanském smyslu**. Jelikož VDP je organizací ekumenickou, je duchovní služba výrazně zakotvena v křesťanské symbolice, praxi a jazyce. Například vězeňská kaple je zařízena výhradně křesťanskou symbolikou, ať už jde o kříž, obrazy či votivní předměty. Přesto je ale tato služba kaplany vnímaná jako odpovídající na široce definované duchovní potřeby a kaplanská klientela může běžně zahrnovat jak křesťany všech denominací, tak osoby s muslimským či židovským vyznáním, především ale osoby bez vyhraněné náboženské příslušnosti a víry.

Zásadní roli pro subjektivní hodnocení vlastní pozice hraje u kaplana několik faktorů: výše úvazku, možnost mít zázemí ve věznici, zastřešující církev či typ a lokalita věznice. Významný vliv může mít také fakt, jakou dosavadní zkušenost má konkrétní věznice s duchovenskou službou, definování této služby ze strany mateřské církve a osobnostní nastavení konkrétního kaplana. Z analýzy dat kvalitativní povahy vyplývá několik zásadních oblastí tematizovaných kaplany ve vztahu k jejich zaměstnání:

(1) *Osamocení v rámci systému*: Kaplani se často vidí jako sóloví hráči, neboť vězeňský systém do svého fungování obtížně zapracovává náboženskou tematiku. Jsou si vědomi, že náboženství není pro české vězeňství prioritou a do určité míry může jít o cizorodý prvek. Zároveň se ale aktivně snaží o týmovou spolupráci a chápou rozdílnost světa vězení a náboženství jako pozitivní výzvu. Role českého kaplana-solitéra je zakotvena v jistém paradoxu: právě tím, že se svou praxí dotýká hranic zásad a záměru vězeňské instituce, si definuje svou jedinečnou pozici.

(2) *Vztahy založené na principu moci*: Určitým zdrojem napětí na pracovišti může být mocenská asymetrie mezi zaměstnanci. Praxe je ovšem důkazem, že občasné protichůdné záměry lze úspěšně překonat. Kaplani dbají bezpečnostních pravidel, zároveň se však snaží o

budování individuálního vztahu s odsouzenými. Ve vztahu k odsouzeným mají kaplani výhodnou neutrální pozici. Díky zpovědnímu tajemství mohou získat důvěru odsouzených, jejich individuální znalost odsouzených může pak prospět i vězeňskému systému samotnému.

(3) *Postupná legitimizace pozice*: Pro kaplany, kteří se účastnili tohoto projektu, bylo typické reflektování postupného vývoje: kontrast nepříjemných a opatrných začátků se současným více uspokojivým stavem byl hlavní pozitivní linkou rozhovorů. Většině kaplanů se v průběhu let podařilo vymezit svou pozici a vyjasnit kompetence směrem k odsouzeným i ostatnímu personálu. Proces úspěšného sebedefinování vychází z případů dobré praxe, ve kterých se kaplan osvědčil jako schopný mediátor, např. během krizových případů, kdy se jako žádoucí ukázalo vzájemné doplňování se s ostatními zaměstnanci věznice. Velký potenciál pro ustálení kaplanské pozice skýtá také jejich přesah do postpenitenciární péče, což potvrzují i výsledky kvantitativního dotazníku (viz níže).

Ve srovnání se zahraničními studii (Becci & Dubler 2017, Denney 2018, Hicks 2008, Sundt & Cullen 1998, Sundt a kol. 2002, Thomas & Zaitzow 2006) výsledky tohoto projektu ukazují několik českých specifik: (1) český vězeňský kaplan dosud není svázán přílišnou administrativou, kterou by pociťoval jako zátěž při své práci, (2) téma vyjednávání vlastní role je aktuální, především potřeba vyvažovat řád věznice a vlastní touhu po důvěrném doprovázení a individuální práci s odsouzenými, (3) české kaplanství je institucionálně stále silně vázané na křesťanství. Náboženství v českých věznicích má ovšem do velké míry podobu převážně nedoktrinální, nenedominační a založenou na mezilidském vztahu a důvěře.

Významnými aktéry uskutečňování různých aspektů religiozity ve vězeních jsou v českém prostředí **dobrovolníci**. Jedná se o jednotlivce z různých církví a náboženských skupin, kteří pro zainteresované odsouzené připravují pravidelný program, podporují funkčnost rodinných vazeb a posilují možnosti uplatnění odsouzeného po propuštění. Součástí tohoto výzkumného projektu byla také jednorázová sonda do specifického fenoménu **dopisování si s vězni**. Zásadní zjištění plynoucí z tohoto dotazníku a zároveň majícími vztah k religiozitě jsou: (1) církevní sítě výrazně napomáhají motivovat dobrovolníky k dopisování s vězni a šíří tyto informace, (2) většina dobrovolníků měla vztah k víře a v dopisování viděla možnost poskytnout odsouzenému naději a blízký vztah, (3) dopisující kladli velký důraz na pozitivní působení na změnu osobnosti vězně, v čemž je víra považovaná za centrální aspekt.

3. Význam religiozity po propuštění

Návrat do společnosti může být dlouhý a komplikovaný proces, během kterého propuštění často potřebují asistenci se základními dovednostmi i udržení motivace k desistenci. Pro některé zahraniční autory je **nábožensky motivovaná péče klíčová** v prevenci návratu do vězení, protože klade důraz na prosociální jednání, pevné sociální vazby, pocity akceptace a odpuštění, vnitřní motivaci a práci s vinou (Gerace & Day 2010, Jensen & Gibbons 2002, O'Connor 2004, Walters-Sleyon 2013, Yelderman a kol. 2018).

Ve vztahu k osobní religiozitě je nutno zmínit **fenomén konverze**, náboženského obratu, v evropském prostředí nejčastěji ke křesťanství. Podle badatelů může být konverze zdrojem nové sociální identity, pocitu kontroly nad vlastním životem a naděje do budoucna (Becci & Dubler 2017, Maruna a kol. 2006). Většina zahraničních autorů se shoduje, že náboženství ve vztahu ke kriminální činnosti funguje jako významný protektivní faktor (Johnson 2011, O'Connor a kol. 1998, Walters-Sleyon 2013).

V českém kontextu se objevuje **řada příběhů**, které potvrzují tuto zkušenost. Mnoho z těch, kteří našli víru ve vězení, se každoročně schází na podpůrné akci zvané Adulam, kterou spoluorganizuje sbor Církve bratrské v Jablonci nad Nisou, MVS a několik vězeňských kaplanů. Někteří z propuštěných, kteří prošli osobní konverzí ke křesťanství, vydali ve spolupráci s lokálními církevními společenstvími (např. Církev bratrská, Křesťanské sbory) své autobiografie. Jejich hlavním zamýšleným smyslem je sdílet zážitek pozitivního životního obratu a vnitřní změny. Některé knihy si získaly oblibu i ve vězení, konkrétně např. *Byl jsem otrokem svých hříchů* (Giňa 2017), *Cesta z pekla* (Kadaši 2017) či *Diesel II* (Šťastný & Matulík 2010).

Zprostředkovaně také tuto zkušenost do českých věznic vnáší norský kazatel Jan Eriksen, jehož osvětové programy organizuje Křesťanské misijní společenství. Kromě přednášek je součástí setkání distribuce knihy *Žil jsem v podsvětí* (Eriksen 2002). Podle zkušeností autorky této výzkumné zprávy mají Eriksenovy návštěvy mezi odsouzenými velmi pozitivní ohlas.

4. Role církví v postpenitenciární péči

Sociální síť poskytující pomoc propuštěným v České republice je poměrně roztržštěná. Významnou část služeb zajišťují **organizace či jednotlivci s církevním pozadím** (Dirga & Váně 2016). Religiozita se v těchto organizacích (v angličtině *faith-based organizations*) odráží v jejich misi a vizi, programu, aktivitách, očekávaných výsledcích, ale často také v počtu věřících zaměstnanců (Ebaugh a kol. 2003, Chambré 2001, Willison a kol. 2011).

V České republice má postpenitenciární péče s náboženským pozadím několik specifik. Za prvé je téměř výhradně zaměřená na dospělé muže. Za druhé je péče o propuštěné poměrně marginální téma jak pro stát, tak pro církve a náboženské společnosti. Za třetí neexistuje systematická síť péče a jednotlivé organizace tvoří poměrně izolované subjekty, které spolu komunikují jen příležitostně. Většina těchto organizací vznikla z podnětu aktivních věřících jednotlivců krátce po roce 1989, řada z nich již zanikla (Emauzy pod vedením biskupa Zahradníka či komunita sv. Zdislavy) a jiné se postupně sekularizovaly (spolek Na Svobodě). Ačkoliv tato péče jeví dojem nesystematičnosti a často až chaotické organizace, jde rozhodně o **významné projekty zaplňující mezery v systému sociální péče**. Velkou devizou je entuziasmus zapojených jednotlivců. Ačkoliv jsou organizace poměrně samostatné, většina z nich by ocenila možnosti širší vzájemné spolupráce a podpory od státu. Ve velké míře se jedná o projekty vycházející z místních iniciativ jednotlivých farností či sborů, často provozované jako neziskové a nestátní organizace poskytující akutní materiální pomoc a poradenství. Není neobvyklé, že projekt stojí na jedné výrazné charismatické osobnosti. Důraz na evangelizaci je velmi různý a je navázaný primárně na ideologické pozadí konkrétní církve.

Pod hlavičkou Římskokatolické církve je provozována řada charitativních organizací, jejichž služby mohou propuštění využívat. Přímo cílenou službou je např. poradenské centrum pro propuštěné Al Paso v Třebíči. Z iniciativy aktivních katolíků existují dva domy na půl cesty pro propuštěné muže, konkrétně Nová Šance (Ostrava-Koblov) a Svatý Dismas (Stráž pod Ralskem). V Bílé Vodě operuje Institut Krista Velekněze, který se zaměřuje na propuštěné a závislé a inspiruje se sociálním projektem slovenského kněze Mariána Kuffy. Čtyři největší české protestantské církve (Českobratrská církev evangelická, Československá církev husitská, Církev bratrská a Slezská církev evangelická augsburského vyznání) provozují diakonie,

v rámci nichž mohou propuštění využít např. azylové domy (např. ELIM ve Vsetíně, Církev bratrská) nebo dílčí programy (práce se závislostmi a vztekem, dluhové poradenství). Česká odnož Armády spásy rovněž provozuje azylové domy, jichž využívají i propuštění vězni (např. Centrum sociálních služeb B. Bureše) a dále nabízí možnost konzultací ve středisku Filemon (Šumperk). Apoštolská církev provozuje dvě česká centra Teen Challenge (Šluknov, Poštovice), která poskytují péči závislým, z nichž propuštění tvoří až 50 % klientely. Podobný podíl propuštěných platí pro komunitní centra Bétel (Kralupy nad Vltavou, evangelikální zázemí bez jasné afiliace), Vršíček (Litohlavy, Evangelická církev metodistická), Ester (Bílý Potok, ekumenické zázemí) a Šance podaná ruka (Třinec, evangelikální ekumenické zázemí). Religiózně motivovaní jednotlivci také provozují vlastní organizace zaměřené na asistenci v rámci postpenitenciární péče, např. PRAK (Praha) či Postpenitenciární duchovenská péče (Chrudim). Nelze také opomenout aktivity Mezinárodního vězeňského společenství (česká větev *Prison Fellowship International*), jež organizuje klub pro propuštěné Dvě ryby a poskytuje individuální mentoring a materiální pomoc. Jedná se o ekumenicky vedenou organizaci.

V tomto kontextu je také stále nedocenená **práce kaplanů a dobrovolníků**, kteří mají výrazný podíl na dalším směřování řady propuštěných. Z dotazníku, který byl distribuován na podzim roku 2018 mezi vězeňskými kaplany (36 odpovědí) a dobrovolníky (19 odpovědí) z celkem 12 církví, vyplývá několik důležitých informací: (1) kaplani a dobrovolníci připravují odsouzené na propuštění skrze individuální pastoračně-terapeutické rozhovory, společné duchovní aktivity a zprostředkování kontaktu na konkrétní církev v místě bydliště propuštěného, (2) zapojují se i do postpenitenciární péče, a to skrze spolupráci s místní církví či zařízením následné péče a udržováním osobního vztahu s propuštěným, (3) většina dotazovaných má možnost zpětné vazby, zda propuštěný využil jimi doporučenou službu, (4) spolupráce s jinými církvemi a náboženskými subjekty je na vysoké úrovni, (5) podle osobních zkušeností dotazovaných součinnost s církvemi a osobní víra výrazně snižují riziko recidivy.

5. Závěr: Zhodnocení role církví a religiozity v (post)vězeňské péči v České republice

Záměrem studie bylo do větší hloubky porozumět roli religiozity v prostředí českých věznic a postpenitenciární péče. Za jistý limit práce by se dal považovat omezený čas dvou let, během nichž bylo potřeba pokrýt poměrně velké výzkumné pole. V některých případech se také výzkumnice setkala s neochotou o sdílení informací o provozu konkrétního zařízení. V obecnosti ale byla většina oslovených účastníků velmi vstřícná, nápomocná a otevřená i dalšímu výzkumu. Na základě tohoto výzkumu lze konstatovat, že v České republice existuje v rámci religiózně motivované (post)vězeňské péče **řada příkladů dobré praxe a efektivní spolupráce**. V konkrétních případech propuštěných věřících byl pozorován vyšší potenciál pevnosti jejich odhodlání a motivace k desistenci.

Na základě dvouletého výzkumu je možné říci, že i přes silně sekularizovanou povahu institucí a veřejného prostoru v České republice si **religiozita našla ve vězeňství své místo**. Typické pro její rozvoj je postupné ukotvování, díky němuž má potenciál se do budoucna dále rozvíjet. V postpenitenciární péči zajišťují náboženské subjekty i jednotlivci významnou část péče. Kvalita péče těží ze spolupráce s kaplany a podpory církví a dobrovolníků. Velkým přínosem je zaměření se na nejvíce marginalizované skupiny obyvatel (propuštění a zároveň závislí či bez domova). Duchovní péče je personálem a vedením věznic stále více akceptována. Vzájemná ekumenická spolupráce mezi církvemi a náboženskými společnostmi je obecně dobře nastavená.

V souvislosti s výše uvedenými poznatky si autorka této zprávy dovoluje formulovat následující **návrhy a doporučení**:

- Bylo by žádoucí, aby kaplani ve věznicích a nově i kaplani v sociálních službách měli více možností vzájemného profesního propojování a institucionální podpory, především je nutné vyzdvihnout mezidenominační spolupráci.

- Role dobrovolníků by měla být posílena, jejich činnost ve věznicích a postpenitenciární péči více podpořena, to finančně, materiálně, pomocí pravidelných školení či formou supervize apod. Ke zvážení je také tvorba společných ekumenických pracovních materiálů týkajících se biblických témat.
- Je možné uvažovat o podpoře rozvoje specializovaných oddílů s rozšířenou psychospirituální péčí.
- Jednotlivci působící v těchto oblastech by měli být s ohledem na možné budoucí vývoje vzdělávání v oblastech náboženské diverzity a plurality, zejména alternativní religiozity a islámu.
- Výše zmíněné typy spolupráce by mohly být více medializovány, spolu s dalšími výchovnými programy.
- Velmi užitečným krokem by bylo vytvoření a pravidelné aktualizování mapy s kontakty na zařízení postpenitenciární péče a distribuce těchto informací mezi odsouzenými čekajícími na propuštění.
- Na úrovni církví by bylo vhodné větší zapojení řadových věřících v možnostech pomoci propuštěným.

Zpráva vyšla s podporou na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace RVO: 68378025.

Reference

Becci, I. & Dubler, J. (2017). Religion and Religions in Prisons: Observations from the United States and Europe. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 56(2), 241–247.

Beláňová, A. (2018). Být kaplanem v Česku: Zdroje nejistoty a nacházení opory. *Český lid*, 105(1), 25–43.

Beláňová, A. & Trejbalová, T. (2020). „Prvních deset let jsem si s personálem netykal.“ Pozice kaplana v české věznici. *Sociológia - Slovak Sociological Review*, 52(1), 5–23.

Chambré, S. M. (2001). The Changing Nature of “Faith” in Faith-Based Organizations: Secularization and Ecumenisms in Four AIDS Organizations in New York City. *Social Service Review*, 75(3), 435–455.

Dammer, H. R. (2002). The Reasons for Religious Involvement in the Correctional Environment. *Religion. Journal of Offender Rehabilitation*, 35(3/4), 35–58.

Denney, A. S. (2018). Prison Chaplains: Perceptions of Criminality, Effective Prison Programming Characteristics, and the Role of Religion in the Desistance from Crime. *American Journal of Criminal Justice*, 43(3), 694–723.

Dirga, L. & Váně, J. (2016). Postpenitenciární péče z perspektivy nábožensky založených organizací. In: Černíková, V. & Fristová, J. (ed.), *Postpenitenciární péče – aktuální otázky*, Hodonín: Evropský ústav práva a soudního inženýrství, 104–112.

Ebaugh, H. R., Pipes, P. F., Saltzman, C. J. & Daniels, M. (2003). Where’s the Religion? Distinguishing Faith-Based from Secular Social Service Agencies. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 42(3), 411–426.

Eriksen, J. (2002). *Žil jsem v podsvětí*. Praha: Křesťanské misijní společenství.

Gerace, A. & Day, A. (2010). Criminal Rehabilitation: The Impact of Religious Programming. *Journal of Psychology and Christianity*, 29(4), 317–325.

Giňa, R. (2017). *Byl jsem otrokem svých hříchů*. Ostrava-Kunčičky: Nakladatelství Křesťanského sboru.

Hicks, A. M. (2008). Role Fusion: The Occupational Socialization of Prison Chaplains. *Symbolic Interaction*, 31(4), 400–421.

Jensen, K. D. – Gibbons, S. G. (2002). Shame and Religion as Factors in the Rehabilitation of Serious Offenders. *Journal of Offender Rehabilitation*, 35(3/4), 209–224.

Johnson, B. R. (2011). The Role of Religious Institutions in Responding to Crime and Delinquency. In: Clark, P. B. (ed.), *The Oxford Handbook of the Sociology of Religion*. Oxford: Oxford University Press, 857–876.

Jůzl, M. (2011). *Sociálně pedagogická role církve v penitenciární péči*. Brno: Institut mezioborových studií.

Kadaši, P. (2017). *Cesta z pekla*. Albrechtice: Křesťanský život.

Kýr, A. (2013). Působení duchovních a řeholníků v historii českého vězeňství. *Historická penologie*, 1, 1–11.

Martinek, M. (2016). *Přehled křesťanských církví a jejich aktivit v ČR*. Praha: Portál.

Maruna, S., Wilson, L. & Curran, K. (2006). Why God Is Often Found Behind Bars: Prison Conversions and the Crisis of Self-Narrative. *Research in Human Development*, 3(2/3), 161–184.

O'Connor, T. P. (2004). What Works, Religion as a Correctional Intervention, Part I. *Journal of Community Corrections*, 14(1), 11–27.

O'Connor, T. P., Ryan, P. & Parikh, C. (1998). A Model Program for Churches and Ex-Offender Reintegration. *Journal of Offender Rehabilitation*, 28 (1/2), 107–126.

Pivoňka, B. (2018). *Duchovní služba v postkomunistickém vězení aneb ohlédnutí za dvacetiletím Vězeňské duchovenské péče*. Zdeněk Susa: Středokluky.

Sundt, J. L. & Cullen, F. T. (1998). The Role of The Contemporary Prison Chaplain. *The Prison Journal*, 78(3), 271–298.

Sundt, J. L., Dammer, H. R. & Cullen, F. T. (2002). The Role of the Prison Chaplain in Rehabilitation. *Journal of Offender Rehabilitation*, 3(3/4), 59–86.

Šťastný, R. & Matulík, B. (2010). *Diesel II. Brutální síla, podsvětí, kriminál, křest. Autentický příběh, který ještě neskončil*. Praha: Návrat domů.

Thomas, J. & Zaitzow, B. H. (2006). Conning or Conversion? The Role of Religion in Prison Coping. *The Prison Journal*, 86(2), 242–259.

Váně J. & Dirga, L. (2016). The Religiosity Behind Bars: Forms of Inmate's Religiosity in the Czech Prison System. *Sociológia - Slovak Sociological Review*, 48(6), 641–663.

Váně, J. & Dirga, L. (2020). The prison chaplain as a part of penitentiary care? Transformation of the Czech prison systém after the fall of communism. *Archiwum Kryminologii*, 42(1), 1–17.

Walters-Sleyon, G. (2013). Studies on Religion and Recidivism: Focus on Roxbury, Dorchester, and Mattapan. *Trotter Review*, 21(1), 22–48.

Willison, J. B., Brazzell, D. & Kim, K. (2011). *Faith-Based Corrections and Reentry Program: Advancing a Conceptual Framework for Research and Evaluation* (final report) Washington: Urban Institute, Justice Policy Center.

Yelderman, L. A., West, M. P. & Miller, M. K. (2018). Religious Beliefs, Religious Contexts, and Perceived Interactions with Ex-Offenders. *Review of Religious Research*, 60(3), 305–329.